

izcejaš se
upajoč
da boš ostal

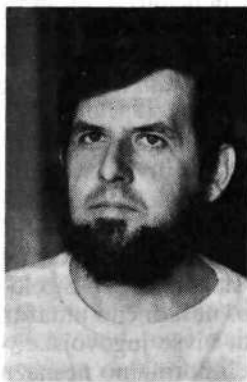
a nekaj je
mimo naju
v naju
razlito

CVETJE Napolnjena
 z zvenom
 tvojih besed,

kot cvetni list
odprta
za srečevanja.

S cvetjem
pognojena
njiva,

oj cvetje
za umiranje.



Denis
Poniž

Železni poročnik (spominski esej)

Poročnik Čulibrk, *ljuti Krajišnik*, kot se je sam rad imenoval, posebej, kadar ga je popadlo besnilo, besnilo pa ga je v navadnih dneh popadlo po dva do trikrat, kadar so bile vaje na terenu ali se je recimo napovedovala *generalna inšpekcija iz Beograda*, pa vsaj še desetkrat zraven, danes ni več poročnik. Po mojih skromnih izračunih mora biti vsaj polkovnik, morda ga je pomoč *gororokemu srbskemu narodu v ustaški Hrvatski* naredila že za generala. Morda je bil med tistimi, ki so osvobajali »srbski« Vukovar ali »srbski« Dubrovnik. No, takrat, štirinasedemdesetega in petinšesetdesetega v *blatni Postojni* (moj bog, še danes mi

ni jasno, kako lahko, iz nič, pod vojaškimi *cokulami*, na Krasu nastane toliko blata) je bil še poročnik, *komandir čete veze* v bataljonu, ki ga je vodil Slovenec, polkovnik Ravbar, tisti, ki je v nočni štirikotnik zbranim vojakom takole najavil smrt madžarskega fanta, ki ni več zdržal šikan svojih dragih oficirjev: »*Eno ga, klati se tamo na Soviču ko salama...*« Poročnik Čulibrk, doma tam nekje od Banja Luke, kot rečeno *od nog do glave ljuti Krajišnik*, je imel tri ljubezni: mučenje podrejenih, alkohol in izraelsko vojsko. Prvi dve ljubezni sta tako rekoč zaščitna znamka jugooficirjev: kot ima šnavcer prirezan rep in uhlje, tako čuti jugooficir nenavadno ljubezen do tega, da večini podrejenih, posebej obveznikom, že prvi dan *izjeba vse, od hišne številke do boga* in ta pesem se nadaljuje, posebej takrat, kadar stopi v igro še alkohol, *ljuta*, ki je jugooficirjem to, kar je za civilizirane ljudi karitativna in socialna služba.

Vprašali se boste, kaj ima z jugooficirjem, posebej še s perspektivnim, opraviti izraelska vojska. No, poročnik Čulibrk je občudoval na njej dvoje: možnost, ki jo ima ta vojska že od ustanovitve judovske države 1948-tega, da se neprenehoma bojuje z Arabci, in pogum judovskih borcev v teh bojih. Poročnik Čulibrk se je na vajah nenehno norčeval iz svojih oficirskih tovarišev, ki so iskali vse možnosti za varen zaklon, pa čeprav je pokala samo manevrska municija. Neštetokrat je svoji postrojeni četi predaval, kako mora v izraelski vojski oficir do čina majorja jurišati *pred* svojimi vojaki in šele nadmajorski čini smejo voditi bitke iz ozadja. S tem v zvezi je silno obžaloval, da so se z osimskimi sporazumi zanj tako rekoč izničile možnosti za naslednji *ratni film*, ki se mu je najraje vrtel pred rahlo alkoholiziranimi očmi:

Poročnik Čulibrk se kot prvi prebije s peščico svojih vojakov prek meje med Jugoslavijo in Italijo, po poti kot za šalo uničuje natovske oklepnike, spretno se izogiba napadam natovskih letal, prodira prek Opčin, po Via Nazionale, že zagleda, na znamenitem ovinku za Opčinami, buči, buči morje adrijansko, le toliko vojakov še ima, da se kot ponoreli hudournik zaženejo navzdol, prvi med njimi juriša ljuti Krajišnik, poročnik Čulibrk z nožem v zobeh, kar med prebivalstvom Trsta (kolikor ga hoče gledati ta strašno vzvišeni prizor) povzroči paniko in italijanske sile se verjetno pred hrabrim Čulibrkom ne bi ustavile spet do Piave ali Tagliamenta... Če ta opis izpušča medmete, nadomeščajoče Čulibrkove kletvice, to ni zaradi cenzure, marveč zaradi preprostega dejstva, da je poročnik Čulibrk kletvice izpuščal tako na gosto, da bi njihova uporaba v rekonstrukciji »napada na Trst« zgojil motila in povzročala občutek neverjetnosti in pretiravanja.

Poročnik Čulibrk pa ni gojil samo ljubezni, gojil je tudi sovraštva. Sovražil je vse, kar ni bilo srbsko. Pri njem sem prvič izvedel, da četniki vendarle niso bili tako grozni fantje kot recimo *ustaše*, *belogardejci*, *balisti* i *svi ostali neprijatelji naših naroda in narodnosti*. Poročnik Čulibrk je posebej mrzil Slovence in Hrvate. Za Hrvate, ki jih je imel kar nekaj v četi, je bil, vsaj nekaj časa moje *obuke*, zadolžen slavonski Srb z zelo pesniškim imenom, *Branko Aleksić*. Majhno, *smežureno*, neskončno umazano bitje, ki si je z nesnažnimi prsti (če napišeš na vojaka bivše jugovojške, da je imel nesnažne prste, to nekaj pomeni, ko smo imeli normalno nesnažne roke vsi po vrsti) in šilastim nosom, iz katerega je vsako jetro mezela kri. Če je bil na terenu, se pravi ne pod budnim očesom Čulibrka, ki si je raje v pisarni grel rit, kot da bi se preganjal po gričih in goščah okoli Postojne, si je kri prav po vampirsko razmazoval po obrazu, dokler ga neki orjaški Črnogo-

rec, ki ni mogel gledati krvi, ni opozoril, da ga bo ponoči z bajonetom pribil na vrata *spavaone*, če s tem odvrtnim početjem ne bo nehal. Za Slovence pa je skrbel desetar, doma nekje z obronkov Fruške gore, priimek in ime sem mu pozabil, veliko, nosato (rekli smo mu *Pajser*), skoraj ganljivo bebavo bitje, kot nalašč ustvarjeno za desetarja. Tako omejenega človeka le redko srečaš; bil je do te mere nesposoben, da je nekega dne tudi njegov zaščitnik, *stariji vodnik* Mitrović (ljubkovalno imenovan *debeli ali lažnivi Mitke*) vzrojl nad njim in kričal, da ni vreden, da v armiji, ki bi morala predano služiti narodu in ga varovati (to je Mitke pobral iz svojih podoficirskih priročnikov, ki jih verjetno tudi danes, *u novim ratnim uvjetima*, veselo tiska vojna štamparija Saveznog sekretariata narodne obrane, ulica generala Ždanova) nosi poljski telefon s pripadajočimi 600 m telefonske žice.

Aleksić je užival in se zadovoljeval s tem, da je zbujal strah; bil je samo zavrt in zatrt sadist, ki je v tistih nekaj mesecih po desetarskem kurzu našel svoj *raison d'être*; *Pajser* pa je čutil, da je intelektualna nula in zato je vedno znova izumljal nove in nove postopke za mučenje podrejenih vojakov. Ni treba posebej poudarjati, da mu je bil poleg *druga maršala* in *Save Kovačevića* največji vzor prav poročnik Culibrk. A če je recimo poročnik znal res tuliti kot ranjena zver (posebej še, če ga je grel *spiriti vini diluti*), potem se je *Pajserju* glas prav po pubertetniško lomil in namesto bobnenja je izpod njegovega ekstraordinarnega nosu in redkih dlakic (ki jih je imenoval brki) prihajal hreščeč in piskajoč glas, ki je bil vse, le grozeč ne. Verjetno ne bi bil dolgo to, kar je bil, če ne bi bil velikodušno prepuščal *Mitkeju* znatnega dela svojih paketov, ki jih je redno in točno kot le kaj pošiljala družina z bogate Fruške gore ali njenih obronkov. *Mitkeju*, večno zadolženemu, je tudi veselo (če res »veselo«, zgodovina molči) posojal denar. Bil je taka *Mitkejeva* zlata jama, da se nam je na koncu začel smiliti; komaj je napraskal vsak dan za zavojček napolitank ali milka čokolado, dva najbolj iskana (poleg piva) artikla, ki jih je ponujala kantina *VUU Partizan*, s svojimi razkuzmanimi točajkami, po večini ženami nižjih oficirjev postojnske garnizije.

V nemilost je *Pajser* padel tistega lepega sobotnega dne, ko se je popoldne *stara vojska* (tudi *stare kuke* imenovana) lepo zaprla v eno od spalnic, kjer so počenjali same nelepe in prepovedane reči: kvartali, masturbirali, popivali, spali in v Lutzovi *kraljici peči* – ki se je ni smelo kuriti, saj je Postojna na Primorskem, za Primorsko pa velja, da tam ni nikoli mraza – kuhali kavo in pekli slanino. Našel se je ambiciozen podporočnik, dežurni bataljona, ki je resno vzel svoje dežurstvo in pregledoval prostore, če ustrezajo predpisom. Naletel je na zaklenjeno spalnico (obveščevalna med *starimi kukami* ni funkcionirala) in zahteval od *Pajserja*, dežurnega čete, da pove, kdo in zakaj je zaklenjen. *Pajser* je bil v precepu: vedel je, kaj ga čaka v ponedeljek, vedel pa je tudi, kaj ga čaka, če *odkuca* pretežno svoje prijatelje in *zemljake*. Jecljal je in jecljal, a s tem omogočil v spalnici zasačenim, da so poskakali skozi okna, saj smo bili nameščeni v pritličju, se pravi v bivši italijanski konjušnici, ki je bila dobra tudi za potomce zmagovalcev nad temi italijanskimi konji in mulami. Za *Pajserja* se je zgodba končala s strahovitimi posledicami; od takrat dalje pa vse do mojega odhoda iz Postojne je bil vsak drug dan dežurni (in kdor je bil samo enkrat dežurni v bivši jugovojški, ve, kaj to pomeni), *ljuti Krajišnik* pa si je izmišljal še dodatne kazni, ki so do tedaj precej zalitega *Pajserja* stale kar nekaj kilogramov, drhteče roke in črne kroge pod očmi. Culibrk ga je od

tedaj tudi vedno in povsod navajal kot primer *strahovite aljkavosti*, kot primer nevojaka, kot tistega, ki ni vreden, da je kruh, ki ga ljudstvo tako velikodušno trga od svojih ust itd. (tudi poročnik Čulibrk je imel priročnike, samo da so bili malo bolj zapleteni). *Pajser* je take ekspozije, najraje pred vso četo, poslušal z otožnim obrazom karanega bernardinca; *Mitke* pa je modro kimal s svojo buči podobno okroglo in zariplo glavo.

Ampak tudi *Mitke* je dobil svojo porcijo, in sicer na poligonu Poček v javorniškem predgorju. Ker poročnik Čulibrk ni bil zadovoljen z vajo, ki se je imela odvijati po njegovem scenariju na Soviču, ampak se je odvijala tako »spontano«, kot se odvija večina vaj jugovojske: v zmedu, zamenjavah, psovanju, skratka, v splošni polomiji, je nagnal vso četo na Poček (peš, brez hrane, vode itd.). Dogajanje je spet nadzoroval, lepo iz svoje pisarne, prek radijske postaje. Dve ali tri noči nespanja, junijska vročina in pomanjkanje prave hrane so povzročili svoje. Potil se je in skozi zobe preklinjal tudi *Mitke*, ki je zvečer, skupaj s flegmatičnim podporočnikom, Makedoncem, dovolil tako rekoč popolno razsulo. Vsakdo si je poiskal zavetje, skupinice so kurile ognje in grele ogabne vojaške konzerve, ko je padla temna, brezmesčna noč, je dovolil, da se je vsakdo zavlekel spat, kamor ga je bila volja. Ampak *ljuti Krajišnik*, ki je v pisarni, pa še kje drugje (rad se je družil s kosovci, ki so imeli svoj punkt v znani postojnski ribji restavraciji), stočil vase precejšnje količine alkohola, se je tam nekje proti polnoči spomnil, da mora opraviti pregled svojih borcev. S šoferjem in kampanjolo sta pridrla v mirno speči tabor in čez trideset sekund je prek pustih javorniških goličev in skozi redke borovce že odmevalo rjojenje pijanega potencialnega osvoboditelja Trsta. Izrazi, ki sta jih bila deležna *Mitke* in Makedonec, presegajo vsako domišljijo. Pijani poročnik je preselel samega sebe tudi v brcanju in klofutanju vojakov, ki je trajalo toliko časa, dokler ni utrujenost poročnika prisilila, da se je zavlekel na kamion z agregatom, kjer je odhropel svoje prepotrebne ure spanja. Četa pa ga je čakala pripravljena, kot da se je vojna za osvoboditev Trsta in severne Italije že začela. Vse dolge, dolge ure... dokler mačkasti in pepelnasti ter neobriti obraz poročnika ni pogledal izpod cerade in tuleč ukazal, naj se lena banda odmaje naza, v vojašnico. Vojaški maček mora biti še hujši kot civilni, saj se je *ljuti Krajišnik prikazal v četi šele čez dva dni*.

Pomočnik Čulibrk je imel tudi svojo posebno strast. Povsod je videl vohune, ki skušajo na vse zločinske načine priti do tako velepomembnih podatkov, kot je recimo število vojakov v njegovi četi ali število prastarih poljskih telefonskih central z muzejskimi medeninastimi ploščicami, ki so tvorili ogrodje telefonije v bojni enoti, to pa je vodil od vohunov obsedeni Čulibrk. Moral je prebrati vse brošure o *specialnom ratu*, saj je bil sposoben ure in ure predavati o podlih nakanah, s katerimi se *imperialističke snage* pripravljajo, da pokorijo Jugo, našo skupno socialistično, samoupravno in federativno domovino. Ena najljubših zgodbic iz arzenala specialčne vojne in vohunske podlosti, primerna za turistično Postojno, se je po *ljutega Krajišnika* scenariju odvijala nekako takole: nič hudega sluteči vojak nese na postojnsko pošto pismo za svoje drage. Tam sreča lepo, kaj lepo, naravnost bohotno in izzivalno mladenko (da je tujka, vohunka, sovražna agentka zvemo pravzaprav šele pozneje), ki vojaka prijazno v domačem jeziku (*srbsko zna tako ves svet...*) povabi na pijačo, morda jedačo, ga zaplete v razgovor, vedno bolj strastno se odvija ta strašna zgodba, potem se začne zapeljevanje, vojak izgubi čast, glavo, prekrši prisego, potepta ljube-

zen do domovine, lepa špijonka iz vojaka v ekstazi izvleče vse strogo zaupne in strašno varovane podatke in – o groza! – nakoplje mu tudi strašno bolezen, triper ali kapavico imenovano. A največja sramota šele pride, ko ljuti sovrag, uporabljajoč tako podlo zbrane podatke, skoraj porazi našo vojsko, naše *kontraobaveštajne službe* (upajmo, da ne uporabljajo tako strašnih metod) pa zvedo, kdo je nesrečni izvir podatkov in ta nesrečni vir podatkov konča na vislicah, saj je za sovražnike domovine svinec prelepa smrt.

Ne vem, ali je poročnik Čulibrk poročal na podlagi svojih osebnih izkušenj, vem le, da se je del vojske komaj zadrževal, da ob natančnih opisih faz te vohunske drame ni počil od zadrževanega smeha, del (*Pajser* in podobni kalibri) pa je s široko odprtimi usti in vidno grozo v očeh sledil propadu imaginarnega vojaka izdajalca domovine. Najbolj jih je vrglo tisto *Govorim vama kao otac i drug...* saj je v njihovih patriarhalnih glavah budilo bujne asociacije, posebej pri tistih, ki so že načrtovali, koliko janjcev in prascv bo žrtvoval *čale* na njihovi svatbi, morebitna realizacija vohunske štorije pa bi jim v hipu zaprla vse poti v lepo bodočnost.

V četi je bil tudi prijazen Musliman, delavec na žagi, a bister in odprt človek, ki sem se mu priljubil nemara zato, ker sem nekaj (ne prav dosti) vedel o Koranu in muslimanski kulturi, pa tudi o Selimoviću, ki ga je prebral vsega in se spominjal podrobnosti, na katere se spomnim sam, ko znova prebiram knjige tega tako zanimivega pisatelja (takrat nisem vedel za politična ozadja Selimovićevih blokad). Veliko noči sva predebatirala o tem, ko sva v mrzlih novembrskih in decembrskih dneh *požarčila*, pravzaprav čuvala imetje vojakov, da ga niso pokradli vojaki sosednje čete. In temu nesrečnemu muslimanu se je v resnici zgodilo to, kar je v svojih mračnih scenarijih napovedoval naš vrli komandant.

Na pošti ga je nekega pomladnega dne res zapletlo v pogovor dekle, gastarbajterica iz Nemčije, Muslimanka na poti z dopusta, ki je verjetno iz čiste prisrčnosti, nemara simpatije, hotela povabiti rojaka na kozarec pijače ali kavo. A ko je ubogi Ferid zaslišal usodno povabilo, se mu je v glavi zavrtel film do konca in že se je verjetno videl, kako njegovo izdajalsko, nesrečno in onečašчено truplo niha v poletnem, rosnem jutru. Potem je pripovedoval, da še sam ne ve, kako je prišel nazaj v kasarno, vedel je samo, da je bežal po stranskih poteh (ki smo jih običajno uporabili, če smo se hoteli izogniti *pandurjem*, vojaški policiji, ki je rada vohljala po glavnih ulicah, trgu, posebej po obeh postajah, avtobusni in železniški). Kaj si je mislilo ubogo dekle, tega zgodovina ne poroča, a Ferid je bil še dolgo časa predmet posmeha tistih, ki bi z veseljem postali plen take »vohunke«, če bi jih le hotela ogovoriti.

V postojnsko garnizijo so prihajali služiti »dolg domovini« tudi mnogi predstavniki beograjskega podzemlja. Neki Arif, riba (naj)manjšega kalibra, a gobezdalo brez meja, zmikavt in neuspešni distributor pornografskih sličic, zares odvraten primerek mrhovinarja, je nekega dne doživel to, kar najbolj iztiri tatiča. Nekdo mu je sunil, spretno in neslišno, večjo vsoto denarja, ki jo je Arif priigrall (se ve, z goljufijo) pri kartah. Arif je zagnal strašen vik in krič, kriče zahteval denar, grozil s svojimi zaščitniki, ki da so v drugih četah, a brez uspeha. Nato je zahteval raport pri poročniku Čulibrku. A tu se je krepko uštel. *Ljuti Krajišnik* preprosto ni mogel priznati, da se v četi, ki jo vodi on s tako trdo roko, lahko zgodi kaj takega. Bolj ko je nesrečni Arif dokazoval, kako in kaj, bolj ko je tarnal, bolj je

v poročniku prebujal bes. Resda je postrojil četo, a na njegovo vprašanje, če je kdo res vzel denar vojaku Temu in temu, je iz postrojene čete zabobnel odklonilni odgovor. Poročnik je z nasmeškom na obrazu glasno komentiral, da je od vsega začetka vedel, da v njegovi četi ni tatov. Če je že kdo kradel, o čemer pa dvomi, potem je bil to nekdo od zunaj. Zato je v dnevnem povelju za tisti dan bilo moč prebrati pitijski stavek *Pojačati u četi unutrašnju bezbednost*. Tako je tatič Arif postal Arif, *unutrašnja bezbednost*.

Omenil sem že, da si je *ljuti Krajišnik* rad grel na toplem svojo poročniško rit. In to dobesedno. Če smo mi, navadna vojaška raja, zmrzovali pri odprtih oknih (!) in sunkih neusmiljene burje, je morala biti njegova pisarna zjutraj ob sedmih razkurjena kot saharška puščava opoldne. A za kurjavo ni bilo ničesar, samo nekaj mokrega premoga najslabše kakovosti daleč za kasarno, poleg odprtega odlagališča smeti, kjer so se sprehajale kot mačke velike podgane tudi sredi belega dne. Improvizirali smo, uničevali vojaške omarice, nabirali suhljad po Soviču, dežurni je vedno trepetal, ali se mu bo posrečilo segreti peč do rdečega žara, da bo poročnik ostal miren in zadovoljen. Vojaki so tako sovražili tisto peč, kot da je živa. V dneh, ko zanesljivo ni bilo pričakovati, da se bo *ljuti Krajišnik* pojavil v četi, so, ponavadi opiti, svoj bes stresali nad ubogo pečko, jo brcali, da so v njej razbili ves šamot. Posledica tega »mučenja« peči, ki je razkrivala ves nagonski atavizem teh spontano reagirajočih ljudi, je bilo dejstvo, da je, zaradi izgubljenega šamota, še slabše grela in jo je bilo treba kar naprej nalagati, hkrati pa se je dimila in spuščala saje, da sem porabil vsaj dva zavitka papirnatih robcev, da sem, ko so sporočili, da je *ljuti Krajišnik* na *kapiji*, v naglici še enkrat prebrisal ploščo njegove pisalne mize, spodnja okenska stekla in pod iz vinaz ploščic, potem pa se, še preden so me zadele njegove sive, ledene oči (*ima oči kao zmiya* so komentirali njegovi *zemljaci*), odtihtapil iz pisarne. Ko je prihajal on, komandant čete vezistov v pehotnem bataljonu iz vojašnice Milovana Šaranovića, je morala biti pisarna povsem prazna, kot svet v trenutku, ko je Stvaritelj nanj postavil vse, kar si je zamislil v svojem veličastnem načrtu.